

հօրիզոնին վրայ կը ցոլանայ . և ինչու
չը յուսանք քանի որ Ս . Հարք և Ամե-
նապատիւ Գահակալն գեղեցիկ իղձե-
րով նպատակներով և ձիրքերով լինեն
և օժտեալ :

Ուրեմն երախտագէտ սրտիւ կո-
չենք , ուր որ ըլլանք , կեցցէ՛ Ամեն .
Տ . Եսայի արժանընտիր Գահակալն
Սաղիմի և անձնանուէր Ուստոն Սրբոց
Յակովբեանց յօգուտ և ՚ի պայծառու-
թիւն Արամեան դրոհին . և այս է իղձ
Հայաստանի որդւոց և ուխտաւորի մը :

1875 Ապրիլ 8

յերուսաղէմ :

Զատար Մ .

Համբարձումեան ,

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Մեղուի թիւ 7 ում հրատարակած
յօդուածը Բիրմանստանի Հայերի մա-
սին՝ Թիֆլիզի մէջ բաւական խօսակ-
ցութեանց և մեկնութեանց առարկայ
է դարձած . ուստի և հարկ ենք հա-
մարում մեր ընթերցողներին տալու
համառօտ տեղեկութիւն առ հասա-
րակ Հնդկաստանի Հայոց վերայ :

Հնդկաստան խորին հնութեան ժա-
մանակներումն ևս Հայերի համար ան-
ծանօթ երկիր չէր : Հայերը դեռ հին
դարերում ունէին վաճառականութի
Հնդկական վաճառներով Կասպից ծո-
վի և Օքսուսի (Ամու-Գարիա) վըայովի
Իսկ Հայերի բնակութեամբ և բաւա-
կան մեծ թուով հաստատովիւր այս
բերրի և հարուստ երկրում՝ վերջին
դարերում տեղի ունեցած իրողու-
թիւն է : Երբ 1605 թուականին Պար-

սից Շահ Աբասը Արարտուն աշ-
խարհի Հայերին տեղափոխեց Պարս-
կաստան , Օսմանցիներին Հայաստանը
մարդկերանցից թափուր և անապա-
տացած թողնելու դիտաւորութեամբ ,
հարուստ և վաճառականութեան մէջ
ճարպիկ Զուղայեցիներին և այլ Հայե-
րին բնակեցրեց Սպահանայ հանդէպը
Այս Հայ դաղթականութիւնը կոչվե-
ցաւ Նոր Զուղայ : Սորա բնակիչները
շուտով կաղզուրվեցան , վայելելով
Պարսից շահերի հախանաւորութիւնը
Նորա դառան շահերի ամենընտիր
գործակատարները , ընդարձակիցին ի-
րանց վաճառականութիւնը Հնդկաս-
տանից մինչեւ Եւրոպա : Հայերի առ-
ևտրական շնորհքն , աշխատասիրու-
թիւնն ու չարքաշութիւնը հարստու-
թեան մեծ աղբիւր եղան թէ՛ իրանց
և թէ՛ առաւելուպէս Պարսից Շահերի
համար : Աւանդութիւն կայ , որ մի
Զուղայեցի Հայ յանձն է առել շինելու
Սպահանում մի արծաթեայ կամուրջ :
Զուղայեցի Հայերը իրանց առևտուրի
ապահովութեան և յաջողութեան հա-
մար սկսան անձամբ այցելել Հնդկաս-
տանի գլխաւոր վաճառաշահ քաղաք-
ներն և հիմնել նոցա մէջ դաղթակա-
նութիւնք : Իսկ երբ 1722 ին Ավրան-
ները Մահմուտի առաջնորդութեամբ
տիրեցին Պարսկաստանին , առան Սպա-
հան , յափշտակեցին Նոր Զուղան ,
սորա բնակիչներից շատերը գաղթե-
լով Հնդկաստան ստուարացրին իրանց
հին դաղթականների թիւը այս երկ-
րում : Հանգամանքները յաջողակ էին
Հայերի համար այս նոր հայրենիքում ,
բացի այն՝ որ երկիրը իւր հարստու-
թեամբ մեծ առարկէզ էր առաջար-
կում նոցա գործունէութեան , դեռ
աւելի կիրթ վաճառական Անգլիացիք
չէին հաստատուել Հնդկաստանում :
Հայերը միալով գլխաւոր գործող վա-

Ճառականութեան կատարական կարգերով կապուած Հնդկ ազգի մէջ և միւս կողմից Եւրոպական ազգերի նախանձախնդրութիւնն այս վաճառական ժողովրդին իւրեանց հետ կապելու ձեռնտու պայմաններով, Հնդկաստանի Հայոց հասցրին մեծ նիւթական հարստութեան, Հայերի նաւերը Հոյ, Արամ, Տիգրան և այլն անուաններ կրելով սկսան շրջել Հնդկաստանի ծովերում և ծոցերում: Հնդկաստանի Հայերի նիւթական մեծ կարողութիւնն և նոցա նշանաւոր նուէրները յօգուտ Ս. Էջմիածնի, Սպահանու Ս. Փրկիչ Եկեղեցու, Երուսաղէմի, Նոր Նախիջեւանի, Մուրատեան դպրոցի և այլն մեծացրին և նոցա թիւը շատերի աչքում: Այսպէս ոմանց կարծիքով նոցա թիւը պէտք է լինէր 50000, ըստ այլոց 25000, իսկ իսկական թիւն է 350—400 ընտանիք և մերձաւ որպէս 2000 հօգի, որոնք ցրուած են Հնդկաստանի ամեն գլխաւոր վաճառաշահ կենդրոններում: Հնդկաստանի Հայերը անցեալ դարում իրանց նիւթական հարստութեամբ եւ բնական ձիրքերով մեծ յարգ գտան Հնդկաստանի շատ բաժաների և նաբաբների դրանը, այն պէս որ Հայ անուներ Հնդկաստանի մէջ համանշան եղաւ իւրեք եւ ճարպիկ բաւերի հետ: Սոյն նշանակութիւնը ստացան ահա և Բիրմանստանի փոքրաթիւ Հայերը Բերմայի Թագաւորների դրանը:

Հնդկաստանի Հայերն իրանց նիւթական հարստութեան հետ ջանք չարին զարգանալու և մտաւորապէս ու բարոյապէս ուստի հաւասարակշռութիւնը մտաւոր եւ նիւթական զարգացմանց մէջ տեղի չունեցաւ. նոքա անձնատուր եղան նիւթական հարստութիւն գիղելու և զգայական բաւականութեանց ձգտումներին, փափ

կացան, մեղիացան և կորցրին իրանց աշխոյժն ու գործունէութիւնը: Անգղիական ազգի զօրանալը Հնդկաստանում անցեալ դարի վերջերում և այս դարի սկզբներում վերջնական հարուածը տուեց Հնդկաստանի Հայ գաղթականութեան, որ ենթարկւեցաւ վերջապէս նոյն վիճակին, որ այսօր կրում են շատ երբեմն նշանաւոր եւ հարուստ Հայ գաղթականութիւնը, արեւմտեան Եւրոպայում, այն զանազանութեամբ միայն, որ Հնդկաստանի Հայերը մինչեւ ցայսօր պահպանել են իրանց ազգային կրօնը: Հնդկաստանի ներկայ մեղիացած և փափկացած Հայերն անընդունակ գտանվելով իրանց հարց և պատերի աշխատասիրութեան հետեւելու, և ենթարկւելով Անգղիացիների թէ առեւտրական և թէ մշտաւոր գերազանցութեան, ըստ մեծի մասին յեղափոխւեցան: Նոքա անձնատուր եղան վայելելու իրանց նախնեաց վոստկած հարստութիւնն եւ ձեռնամուխ եղան աւելի թեթեւ և անախառնական աշխատանքաց. մասն անգղիական դատարանները զանազան պաշտօններ վարելու. ընդունեցին նաեւ կենցաղավարութեան արտաքին տարադն և լեզուն. նոքա սկսան անգղիացիանալ, կորցրին իրանց ազգային յատկանիշները: Եւ այսօր Հնդկաստանի Հայերի շատերը չքայտեն իրանց լեզուն եւ կրում են Արշակ, Սրամ, Յովհաննէս և այլն անուանց փոխարէն Ալֆրէդ, Ջոն և այլն անունները:

Իրաւ է որ այս դարուս առաջին կիսաբաժնում մի քանի Հայեր նկատելով Հնդկաստանի Հայերի հակումն դէպի կորուստ՝ աշխատ եղան զարթեցնելու նոցա մէջ ազգային դատարարակութեան, ազգային լեզուի ծաղկման և ընդհանուր լուսաւորութեան ձգտումները. բայց Հնդկաս

տանի մեղիացած Հայերը չը կարողացան տուրք այդ աշխատանքին : Այս փորձը մնաց իբրեւ փորձ և յաջողութիւն չը գտաւ : Ո՞վ չէ յիշում յիշատակաց արժանի Պ . Աւգալի և Էջմիածնաց տիրացու Պ . Մ . Թաղիգեանցի անուններն , որոնք մեծ ճիգն ու աշխատանք թափելին զարթեցնելու և զարգացնելու Հնդկաստանի Հայերի մէջ ազգային ոգի և լեզու , Հրատարակվեցան Կալիթայում և Սինգափուում պարբերական հրատարակութիւնք և բաւական գրքեր Հայերէն լեզուով , որոնցից հանգուցեալ Թաղիթեանցի ճանապարհորդութիւն 'ի Հայաստան , ճանապարհորդութիւն 'ի Պարսիաստան , Վարսենիկ , Վարդգէս , Սոս և Սօնգիլի , Հնդկաց պատմութիւն , Օրիորդաց դաստիարակութիւն և այլն ծանօթ են ամեն Հայագէտի : Բայց Հնդկաստանի Հայերի հոգը կորցրել էր իւր արգաւանդութիւնը Հայութեան համար , ուստի և այդ երկու աշխատաւոր Հայաստանի ցանած սերմերը չը տուին ցանկալի պտուղ :

Հնդկաստանի Հայերն այսօր ցրուած ապրում են գլխաւորապէս Կալիթա , Մադրաս , Բոմբէյ , Սինգափուր , Զաւայ , Բատավիա եւ Բիրմանստանի Մանգլէյ և Ռանգուն քաղաքներում :

Սոցանից Բիրմանստանի Հայերն են թարկված չը լինելով Անգղիացուց և այլ Եւրոպական գաղթականների գերազանց ազդեցութեան , պահպանել են իրանց նախնեաց նշանակութիւնն , դործունէութիւնն ու պարզ կեանքը , ուստի և յուսալի է որ նոքա կարող կը լինին , չընայելով իրանց թուի փոքրութեան , նշանաւոր դեր խաղալ Բիրմայի երկրում , քանի որ այս երկիրն Անգղիացիներից ազատ գիրք կո'ւնենայ :

Մեղուի Ն . Դում հաղորդել էինք

որ Բիրմայի կայսրն ուղղել էր Նորին օծութեան մի նամակ . ի՞նչ էր նորա բովանդակութիւնը , ի՞նչ է կայսեր Հայոց ընդհանրական կաթողիկոսի հետ յարաբերութիւն ունենալու զիտաւորութիւնը , մեզ փայտ չէ . միայն գործերի այս գրութիւնը կարծում ենք , որ կարող է յաջողակ հեաւեանք ունենալ Հնդկաստանի Հայերի համար . ուստի և կարծում ենք , որ Նորին օծութեան վերայ քաղցր պարտք կայ՝ հոգալ Բիրմայի Հայերի մտաւոր եւ բարոյական զարգացման և ազգային դաստիարակութեան վերայ , ուղարկելով նոցա հովուութեան համար մի բանիբուն և հասկացող հովիւ , որ կուրող լինէր Բիրմանստանի Հայերի նիւթական հարստութեան հետ զարթեցընել նոցա մէջ և մտաւոր զարգացման զգացմունքը ազգային դաստիարակութեամբ : Անշուշտ Բիրմայի Հայերի այս կանոնաւոր և բնական ընթացքը կ'ունենայ արդիւնաւոր ազդեցութիւն ու հետեւանք և Հնդկաստանի միւս Հայերի վերայ :

Մէլը - Հայաստանի

ՀԵՐԲՈՒՄԵ ՄԻԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Գաղղիոյ Դեսպան Կոմս Գլօլէ որդին , որ այժմ Պոլսոյ դեսպանատան մէջ քարտուղարութեան պաշտօն ունի , Ռէվէ - Գէ Տէօ Մօնս պարբերականի Ապրիլի ամսաթուոյն մէջ , Ս . Աթուոյս նկատմամբ , տեղեկութիւններ հրատարակած է , որոց թարգմանութիւնն տեսնուեցաւ նոյն իսկ մեր ազգային պարբերականաց մէջ : Այս